

Č. 18/2000

V případech, kdy vyšetřovací úkon je prováděn na území Spolkové republiky Německo na základě žádosti o právní pomoc poskytované v souladu s čl. 4 Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních (č. 550/1992 Sb.), obhájce oznámil vyšetřovateli, že se úkonu chce účastnit a nejde o úkon, jehož provedení nelze odložit a vyrozumění obhájce zajistit (§ 165 odst. 2 trestního řádu), musí státní zástupce, který v dané věci vykonává dozor v přípravném řízení trestním, učinit všechny nezbytné kroky pro to, aby obhájce byl o době a místě konání takového úkonu vyrozuměn a mohl se tohoto úkonu zúčastnit.

Státní zástupce proto v žádosti o právní pomoc vždy uvede požadavek na udělení souhlasu s účastí obhájce u dožádaného úkonu, tj. na umožnění přítomnosti obhájce, a jde-li o výslech svědka nebo jiný úkon prováděný se svědkem, poskytnutí mu možnosti klást prostřednictvím vyslychajícího orgánu osobě, která činí výpověď, otázky.

Obdobně lze postupovat i v případech, kdy úkon je prováděn na území jiných států, které jsou smluvními stranami Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních a přiměřeně i tehdy, jestliže jde o státy, s nimiž Česká republika nemá uzavřenu žádnou smlouvu o právní pomoci.

Odbor právního styku s cizinou - pobočka Nejvyššího státního zastupitelství v Praze na základě poznatků z praxe uskutečňování právní pomoci vyžadované v souladu s Evropskou úmluvou o vzájemné pomoci ve věcech trestních (č. 550/1992 Sb.) zpracoval stanovisko, jež řeší komplikovanou problematiku účasti obhájců u úkonů dožádaných ve Spolkové republice Německo.

Nejvyšší státní zastupitelství již se tímto problémem obecně zabývalo a vydalo výkladové stanovisko.¹

Při řešení naznačené otázky je nutno vzít v úvahu nejen ustanovení trestního řádu (právní úpravu dožadujícího státu, tedy České republiky), ale i právní úpravu státu dožádaného (v daném případě Spolkové republiky Německo).

¹ Jednalo se o výkladové stanovisko č. 15/1996 Sb. v. s. NSZ, jehož právní věta zněla následovně:

„Jestliže je vyšetřovací úkon prováděn v cizině, obhájce oznámil vyšetřovateli, že se úkonu chce účastnit a nejde o úkon, jehož provedení nelze odložit a vyrozumění obhájce zajistit (§ 165 odst. 2 tr. ř.), je i v tomto případě nezbytné zajistit včas vyrozumění obhájce o době a místě konání takového úkonu, nebrání-li procesní předpisy dožádaného státu účasti obhájce obviněného při úkonu.

Při posuzování možnosti účasti obhájce při vyšetřovacích úkonech v cizině je ovšem třeba vzít v úvahu i ustanovení mezinárodních smluv upravujících právní pomoc ve věcech trestních (dvoustranných ve vztahu k dožádanému státu anebo smluv mnohostranných). Neplatí-li mezi Českou republikou a cizím státem taková smlouva, užijí se přiměřeně i v trestních věcech předpisy platné pro styk s cizinou ve věcech občanskoprávních (§ 384 odst. 1 tr. ř.). Neplatí-li ve vztahu mezi Českou republikou a cizím státem ani smlouva upravující právní pomoc ve věcech občanskoprávních, nebo neupravuje-li tato smlouva dostatečně konkrétní otázku, lze při dožádání provedení úkonů v cizině v trestních věcech vycházet z podmínek dosavadního styku mezi příslušnými orgány České republiky a cizího státu.

Vyrozumění obhájce v konkrétní věci se provede zpravidla tak, že údaj o tom, aby obhájci byla doba a místo konání úkonu sdělena, se uvede v žádosti o právní pomoc adresované cizímu státu. Je však možno postupovat i tak, že vyrozumění zajistí i státní zástupce, pokud se včas dozví o době a místě vyšetřovacích úkonů v cizině. Tak tomu může být i tehdy, jestliže ve vztahu k dožádanému státu je uplatňován přímý styk bez zprostředkování Nejvyššího státního zastupitelství.“

Vnitrostátní úprava platná na území České republiky stanoví, že oznámí-li obhájce vyšetřovateli, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu, je vyšetřovatel povinen sdělit mu včas dobu a místo konání úkonu, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyzrozumění obhájce nelze zajistit. Citované ustanovení se vykládá v praxi tak, že oznámí-li obhájce vyšetřovateli, že se chce zúčastnit **všech** vyšetřovacích úkonů, vyšetřovatel mu musí sdělit včas dobu a místo konání všech těchto úkonů; výjimky se týkají úkonů, jejichž provedení nelze odložit a vyzrozumění obhájce nelze zajistit (§ 165 odst. 2 tr. ř.).

Ve vztahu k mezinárodnímu aspektu celého problému je nutno uvést, že právo účasti obhájců na vyšetřovacích úkonech v SRN se obecně řídí s ohledem na články 3 a 4 Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních (č. 550/1992 Sb.) a § 1, 77 zákona SRN o mezinárodní právní pomoci ve věcech trestních právem dožádaného státu, tedy v daném případě se postupuje podle trestního řádu SRN.

Podle § 168c odst. 1 trestního řádu SRN je povolena vždy účast obhájce u výslechu obviněného prováděného soudcem. Právo jeho účasti u výslechu prováděného státním zástupcem vyplývá z § 163a odst. 3 ve spojení s § 168c odst. 1 trestního řádu SRN.

Také při výslechu svědka soudcem má obhájce obviněného podle § 168a odst. 2 trestního řádu SRN právo účasti.

Naproti tomu trestní řád SRN nestanoví povinnost státnímu zástupci umožnit účast obviněnému nebo jeho obhájci u jím prováděného výslechu svědka. Proto také státnímu zástupci nestanoví povinnost sdělovat komukoli jinému termín takového výslechu.

Státní zastupitelství naproti tomu může po zvážení, které musí povinně učinit, povolit obviněnému nebo jeho obhájci u výslechu svědka jejich účast.

Ohledně výslechu prováděného policejním vyšetřovatelem nestanoví trestní řád SRN žádné výslovné právo na účast při něm, a to ani pro obhájce u výslechu obviněného, ani pro obhájce a obviněného u výslechu svědků nebo znalců. Policie ovšem stejně jako státní zastupitelství může účast třetích osob u jí prováděných výslechů umožnit.

S ohledem na to, co je shora uvedeno a také s přihlédnutím k nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 135/99², je k usnadnění postupu státních

² Tento náleží Ústavního soudu ČR vyslovuje právní názor, podle něhož v čl. 3 odst. 1 Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních, která vzhledem k § 384 trestního řádu má povahu „legis specialis“, je zakotvena dohoda signatářů mezinárodní smlouvy, jakým procesním režimem se řídí provedení či získání dožádaného úkonu, totiž procesním režimem dožádané strany. I když respektuje tuto skutečnost, jakož i skutečnost, že právní úprava dožádaného státu může být, co se týče procesních garancí práva obviněného na obhajobu v přípravném řízení, rozdílná, má Ústavní soud nicméně za to, že i při použití takového „legis specialis“ musí být garantována práva zakotvená v čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která je podle čl. 10 Ústavy bezprostředně závazná a má přednost před zákonem. Neměl-li tedy obviněný či jeho obhájce v průběhu trestního řízení možnost klást svědkům otázky, pak zejména v situaci, kdy tyto výpovědi nejsou podporovány dalšími přímými důkazy nebo ucelenou soustavou nepřímých důkazů, takové svědecké výpovědi, byť provedené v souladu s právem dožádaného státu, nemohou být pro rozpor s čl. 6 odst. 1 ve spojení s odst. 3 písm. d) zmíněné Úmluvy použity jako důkazy, na jejichž základě by byl obviněný odsouzen. Účelem Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních, jak se konstatuje v její preambuli, je sice dosažení větší jednoty mezi jejími členy v současné etapě vyznačující se stále existujícími rozdíly v právní úpravě této oblasti však nemůže být ani případná nemožnost se dožádané strany vyhovět podmínkám stanoveným v právním řádu dožadující strany na újmu ústavně zaručených práv obviněného. I když citovaný náleží Ústavního soudu není dostatečně přesvědčivě formulován, vyvolává závažné pochybnosti o své správnosti (posuzuje otázku vzájemného vztahu dvou úmluv o lidských právech a základních svobodách - k tomu

zástupců při vyžadování právní pomoci v SRN, konkrétně zajištění účasti obhájců u úkonů dožádaných státními zástupci v rámci právní pomoci ve styku s cizinou, na místě následující postup:

Kromě obvyklých obsahových náležitostí, vyplývajících z příslušné mezinárodní smlouvy a z uvážení státního zástupce, který žádost o právní pomoc v konkrétní trestní věci zpracoval, se s odkazem na čl. 4 Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních **do žádosti o právní pomoc výrazně** (např. odlišným typem písma, nebo uvedením mimo souvislý text) **uvede požadavek na udělení souhlasu s účastí obhájce u dožádaného úkonu, tj. na umožnění přítomnosti obhájce, a jde-li o výslech svědka nebo jiný úkon prováděný se svědkem, poskytnutí mu možnosti klást prostřednictvím vyslychajícího orgánu osobě, která činí výpověď, otázky.**

Takový požadavek se doprovodí vhodným odůvodněním, tj. odkazem na příslušná ustanovení trestního řádu České republiky (zejména § 165 odst. 2, popř. § 41 trestního řádu), z nichž vyplývá právo obhájce se výslechu svědka a jiných úkonů prováděných se svědkem zúčastnit, a vysvětlením, že poskytnutí takové možnosti obhájci je předpokladem použití protokolu o výslechu svědka k důkazu v českém trestním řízení. Vhodné je rovněž odkázat na čl. 6 odst. 1, 3 písm. c) a d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základní svobod (č. 209/1992 Sb.).

Obhájce se přitom uvede jménem a příjmením a adresou, případně také faxovým a telefonickým spojením.

V žádosti se dále požádá s odkazem na čl. 4 shora citované Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních o sdělení místa a doby konání úkonu (výslechu), případně dalších organizačních záležitostí nutných k příjezdu obhájce (kontakt na úřední osobu, která bude výslech provádět apod.), a to nejlépe dožadujícímu státnímu zastupitelství. Za tím účelem se v žádosti o právní pomoc uvede úplná adresa dožadujícího státního zastupitelství, případně kontaktní osoba pro převzetí informace, faxové a telefonní číslo. Požádat o přímé sdělení těchto skutečností obhájci sice shora citovaná Evropská úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních nevyklučuje, z hlediska mezinárodních zvyklostí by však mělo být vznesení takového požadavku spíše výjimečné, a to s ohledem na konkrétní okolnosti případu (provedení výslechu v mimořádně krátké době apod.) Je třeba mít vždy na zřeteli, že partnerem pro justiční orgán cizího státu je státní zastupitelství, nikoli obhájce. Navíc shora naznačeným způsobem státní zástupce, který dále informaci o konání výslechu obhájci buď přímo, nebo cestou vyšetřovatele zprostředkuje a učiní o tom záznam do spisu, získá potvrzení, že obhájci byla taková možnost poskytnuta, i když jí případně nevyužil.

by měl být zřejmě oprávněn toliko Evropský soud pro lidská práva, výklad provedený Ústavním soudem nepřiléhavě zasahuje do vnitrostátních právních úprav smluvních stran Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních, přičemž je velice pochybné, zda lze výklad vztahu mezi touto úmluvou a čl. 6 odst. 1, 3 písm. d) Úmluvy o lidských právech a základních svobodách pojmát právě takto, tj., že výklad článků úmluvy uvedené na druhém místě může být takto nepřiměřeně absolutizován v případech, kdy vnitrostátní právní řád dožádaného státu omezuje toliko rozsah účasti obhájce u úkonů v přípravném řízení) a přitom je závazný jen pro daný konkrétní případ, je nutno možnost, že by obdobně Ústavní soud ČR mohl postupovat i v jiných případech, zvažovat i do budoucna. Proto je zde tento nálezn poměrně obsáhle citován.

Současně je třeba konstatovat, že jen obtížně si lze představit jako reálnou možnost naznačenou v nálezu, že by obhájce mohl sdělit státnímu zástupci, který vypracovává žádost o právní pomoc, seznam možných otázek, které by popř. mohly být položeny svědkovi v rámci jeho výslechu, aniž by se tohoto úkonu mohl zúčastnit.

Dále se v žádosti s odkazem na čl. 19 shora citované Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních uvede, aby pro případ, že účast obhájce u dožádaného úkonu (výslechu) byla odmítnuta, byla tato skutečnost oficiálně potvrzena s uvedením důvodů takového odmítnutí.

Jak bylo uvedeno shora, účast obhájce u výslechu svědka v SRN bude nepochybně vždy připuštěna u výslechu prováděného soudcem, fakultativně pak obhájce takovou možnost účasti má zajištěnu v případě výslechu prováděného státním zástupcem nebo policejním vyšetřovatelem. Proto je na místě, aby v žádosti o právní pomoc bylo dále uvedeno, že pokud policejní orgán nebo státní zástupce účast obhájce nepřipustí, žádá se, aby výslech provedl příslušný soudce, a že tomuto soudci dožádaný státní zástupce SRN nechť žádost státního zastupitelství ČR o právní pomoc předá.³

Výše naznačený postup je v zásadě aplikovatelný i na ostatní státy, zejména na ty, které jsou smluvními státy Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních. Momentálně jsou jimi: Albánie (podpis bez ratifikace), Rakousko, Belgie, Bulharsko, Kypr (podpis bez ratifikace), Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Maďarsko, Island, Irsko, Itálie, Lotyšsko, Lichtenštejnsko, Litva, Lucembursko, Malta, Moldávie, Nizozemí, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko (podpis bez ratifikace), Rusko (podpis bez ratifikace), Slovensko, Španělsko, švédsko, Švýcarsko, Velká Británie, dále Turecko, Ukrajina, Izrael. Požadavek na účast obhájce lze samozřejmě vznést i tehdy, neexistuje-li mezi Českou republikou a státem, u jehož justičního orgánu se právní pomoc dožaduje, smlouva o právní pomoci. Přitom skutečnost, že právo dožádaného státu neumožňuje účast obhájce obviněného u výslechu v předsoudním stadiu trestního řízení, nemusí být ještě důvodem k odmítnutí účasti, tedy k odmítnutí právní pomoci např. ve smyslu čl. 2 písm. e) shora citované Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních. Rozhodující je pouze to, zda právo dožádaného státu takovou účast přímo nezakazuje. Podle dostupných informací je zajištění účasti obhájce u dožádaných úkonů právní pomoci vnímáno zejména ve státech Evropské unie jako nový fenomén, a to v souvislosti s důrazem na práva obviněného v trestním řízení v kontextu s jeho základními právy a svobodami. Proto se státní zástupci a soudci v Evropě nyní spíše kloní k závěru, že účast obhájce je možno připustit k žádosti druhého státu i tehdy, i když právo dožádaného státu takovou možnost nezná, vždyť nakonec jde o úkon pro trestní řízení v druhém státě, kde taková účast je tamním právem požadována a ve vztahu k jiným výslechům také nepochybně realizována. Do určité míry, tj. pokud jde o účast obhájců, se tedy aplikuje na území dožádaného státu právo státu dožadujícího.⁴

³ Lze mít důvodně za to, že případy, kdy policie či státní zástupce odmítly účast obhájci připustit, budou naprosto výjimečné. Podle informací, které má k dispozici pobočka Nejvyššího státního zastupitelství v Praze, šlo v minulosti spíše o opomenutí ze strany státního zástupce SRN takovému požadavku státního zastupitelství ČR vyhovět. Z české strany jde však zejména o to velmi důrazně na tomto požadavku trvat, případně trvat na tom, aby bylo oficiálně potvrzeno, že státní zástupce účast odmítl. Podle okolností konkrétního případu je rovněž možné požádat totéž státní zastupitelství SRN o opakované provedení dožádaného výslechu, pokud toto vůbec na původní požadavek nereagovalo. Uvedený problém byl opakovaně při různých příležitostech se státními zástupci SRN projednáván a bylo vždy dáno ujištění, že by její řešení způsobem, který vyhovuje trestnímu řádu ČR, nemělo v SRN působit obtíže.

⁴ Závěry uvedené v tomto stanovisku jsou plně podporovány i judikaturou z poslední doby. Poukázat je třeba zejména na tato rozhodnutí:

Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 7 To 120/98 (rozh. č. 20/1999 Sb. rozh. tr.) vychází z toho, že „Svěddecké výpovědi zachycené v protokolech pořázených v rámci právní pomoci orgánem cizího státu a na jeho území jsou před tuzemskými soudy použitelné jen tehdy, byly-li

opatřeny v souladu s Evropskou úmluvou o vzájemné pomoci ve věcech trestních (č. 550/1992 Sb.), popř. s jinou příslušnou mezinárodní smlouvou o právní pomoci, pokud je právní pomoc poskytována na smluvním podkladě, přitom je však nutno využít možností smluvní úpravy tak, aby byla co nejvíce respektována ustanovení trestního řádu o právech obhajoby. Pokud mezinárodní smlouva umožňuje přítomnost obhájce obviněného při výslechu svědka za předpokladu, že s tím dožádaná strana souhlasí (např. čl. 4 Úmluvy), je nutno se pokusit v případě, kdy obhájce oznámil, že se chce účastnit tohoto úkonu (§ 165 odst. 2 tr. ř.), účast obhájci umožnit. Při žádosti o takovou právní pomoc podle čl. 4 Úmluvy je zejména nezbytné požádat orgány dožádané strany výslovně o sdělení dne a místa, kde bude dožádání provedeno, a o souhlas s účastí obhájce u úkonu.

Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 4 To 696/97 (rozh. č. 4/1999 Sb. rozh. tr.) vychází z toho, že „Výpověď svědka učiněná v přípravném řízení na žádost státního zástupce České republiky o právní pomoc před rakouskými justičními orgány, aniž by byl o konání výslechu vyrozuměn obhájce obviněného, který oznámil vyšetřovateli, že se chce tohoto procesního úkonu účastnit, je při hlavním líčení procesně nepoužitelná, neboť postupem byla porušena práva obviněného na obhajobu podle § 165 odst. 1, 2 tr. ř. a čl. V. Smlouvy mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o dodatku k Evropské úmluvě o právní pomoci ve věcech trestních a usnadnění jejího uplatnění (č. 3/1996 Sb.). Taková výpověď nemůže být použita ani jako listinný důkaz ve smyslu § 112 odst. 2 tr. ř.